

ГРОШОВО-КРЕДИТНА, ІНВЕСТИЦІЙНА ТА ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 339.7:338.242:336.02

Ю. В. Дятлова

кандидат економічних наук
Донецький державний університет управління

МЕХАНІЗМИ ГЛОБАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

У статті показано зростання впливу глобального регулювання на безпеку й стійкість фінансової системи та банківського сектора національних економік. Встановлено наявність двох груп міжнародних фінансових інституцій – організацій із фінансової підтримки та кредитування, а також інститутів-регуляторів. Наведено приклади їх співпраці з Україною. Визначено, що механізми впливу розрізняються, зокрема інститути-регулятори пропонують інструменти стабільності фінансової та банківської систем. Запропоновано напрями вдосконалення механізму за групами інституцій.

Ключові слова: фінансова система, банківський сектор, стійкість, глобальне регулювання, міжнародні фінансові інституції, механізми впливу, інструменти.

I. Вступ

В умовах глобалізації світогосподарських зв'язків зростає значущість стабільності фінансової системи як найбільш уразливого сектора економіки, про що свідчать системні світові кризи. Світова фінансова криза 2007–2008 рр. виявила залежність фінансових систем країн на глобальному рівні, зумовлену зростанням міжнародних фінансових операцій. Такий стан потребував нових механізмів регулювання фінансових систем на глобальному та національних рівнях. Розроблення та реалізація таких механізмів набули актуалізації, насамперед, в економічно розвинутих країнах, зокрема щодо банківського сектора. Ці питання є нагальною потребою й для України із залежною від зовнішнього впливу фінансовою системою та вразливим, як засвідчила криза, її банківським сектором.

Загострення проблеми регулювання стійкості фінансової системи, зокрема банківської, актуалізувало дослідження українських і зарубіжних учених. Так, сутності та аналізу інструментів макропруденційної політики значну увагу приділили зарубіжні науковці – В. Аллен, П. Анджеліні, К. Боріо, М. Бруннермеєр, П. Клемент; оцінці та шляхам забезпечення фінансової стійкості банківського сектора – Е. Долан, Р. Кемпбелл, Р. Міллер, П. Роуз, Дж. Сінкі, Дж. Хорн та ін. Значними є напрацювання російських науковців Л. Бєлих, М. Бора, В. Іванова, С. Кумок, Ю. Масленченкова, Г. Панової, Л. Сахарової, О. Ширінської, Г. Фетисова та ін., якими визначено основні чинники та запропоновано методи оцінювання фінансової стійкості.

Вирішенню проблеми приділили увагу й українські науковці: Я. Белінська, В. Вітлінський, В. Коваленко, В. Міщенко, С. Науменкова, В. Пантелєєв та С. Халява – при дослідженні теоретичних і практичних аспектів регулювання фінансової стійкості; Л. Клюско, С. Святко, Є. Склеповий, Л. Петриченко, Р. Шіллер – при визначенні складових стійкості, розгляді питань аналізу та оцінювання фінансової стійкості банків.

Проте, незважаючи на значні наукові здобутки, досить багато питань залишаються до кінця нерозкритими, зокрема щодо механізмів глобального регулювання національних фінансових систем.

II. Постановка завдання

Метою статті є узагальнення досвіду та обґрунтування впливу механізмів глобального регулювання міжнародних фінансових інституцій на національні фінансові системи.

III. Результати

Глобалізація чинить значний вплив на національні економіки країн через багатоаспектну інтегрованість у світовий економічний простір, їх відкритість, а тому більшу вразливість. У таких умовах забезпечення економічної безпеки, особливо такої її складової, як фінансова, є одним із пріоритетних завдань держави, що зумовлює формування ефективних механізмів протидії негативному впливу кризових явищ у циклічних світових соціально-економічних процесах. За відсутності антикризового механізму вплив державного управління на національну економіку зменшується, її розвиток і безпека в більшому ступені залежать від глобального регулювання, яке здійснюється міжнародними структурами, найбільш вагомими з яких є Міжнародний валютний фонд, Група

Світового банку, Всесвітній економічний форум, Конференція ООН із торгівлі та розвитку, Світова організація торгівлі. Значущість цих міжнародних структур зумовлена впливом світової фінансової системи та міжнародної торгівлі на стан і перспективи розвитку як глобальної економіки загалом, так і окремих національних економік.

Значення світової фінансової системи як базису для економічного зростання або кризи доведено не тільки в теорії, а й на практиці кризою 2008 р., коли проблеми окремих найбільших банків призвели до фінансової та економічної нестабільності не тільки в окремій країні, а й усьому світі. Навіть за відсутності значних проблем у національній економіці, однак за низького рівня безпеки й, насамперед, фінансової системи, соціально-економічні процеси в країні змінюються внаслідок проблем в економічних системах країн-глобалізаторів. До таких варто зарахувати,

насамперед, країни, що імітують вільно конвертовану валюту (ВКВ), яку використовують у міжнародних розрахунках, операціях міжнародних валютних ринків і накопичують у валютних резервах країн світу.

Для стабілізації глобальної фінансової системи та в інтересах збереження її основ центральні банки-емітенти ВКВ обрали найпростіший шлях усунення проблеми неплатоспроможності – підвищення грошової ліквідності через державні та приватні борги. В останню глобальну кризу більшістю країн для стабілізації економіки та фінансової системи запроваджено антикризові заходи в банківському секторі (табл. 1) як найбільш уразливому в економіці. Основними антикризовими заходами є: надання державних гарантій за депозитами, гарантування міжбанківських кредитів, створення спеціальних фондів, націоналізація банків, 100% гарантування вкладів населення.

Таблиця 1

Антикризові заходи окремих країн у період глобальної кризи

Країна	Антикризовий захід
Велика Британія	Інвестування урядом для викупу часток у великих банках, на короткострокові кредити Банку Англії та на рекапіталізацію банків. Надання гарантій уряду за міжбанківськими кредитами, гарантій банкам, що беруть участь у схемах рекапіталізації за незабезпеченими боргами. Націоналізація восьми найкрупніших банків. Підвищення гарантій за депозитами
Німеччина	Створення спеціального фонду для стабілізації фінансового ринку. Проведення рекапіталізації Commerzbank AG – другого за величиною в країні. 100-відсоткове гарантування урядом вкладів населення
США	Викуп державою проблемних кредитів банків та інших корпорацій. Здійснення масштабної фінансової допомоги та цільових інвестицій у банки та страхові компанії. Встановлення Казначейством гарантій для інвестицій у фонди грошового ринку. Прийняття урядом відповідальності за борговими зобов'язаннями іпотечних компаній після їх націоналізації. Страхування нових 30-річних іпотечних кредитів із фіксованою відсотковою ставкою. Збільшення ліквідності банків шляхом надання Казначейством чеків. Запровадження державної програми споживчого кредитування. Підвищення на період кризи суми гарантування вкладів
Франція	Надання урядом гарантій за операціями на міжбанківському ринку. Виділення урядом коштів на рекапіталізацію банків. Спрямування урядом коштів на викуп проблемних активів системних банків
Японія	Виділення урядом коштів на обмеження масштабів і наслідків економічної кризи. Надання урядом гарантій при здійсненні кредитування малого бізнесу. Збільшення в державному бюджеті резервів на підтримку фінансових інститутів із державною часткою власності

Джерело: укладено за даними [1; 3; 4; 5; 9].

У меншому ступені застосовували антикризові заходи щодо економіки (наприклад, стимулювання економічної активності та зниження податків – США, Японія, Китай, Канада) та соціального захисту населення (наприклад, від безробіття – США, Велика Британія, Франція) [6]. Загалом планові обсяги фінансових витрат високорозвинутих держав у зв'язку з глобальною фінансово-економічною кризою оцінюються експертами у 10 трлн дол. США, що становить понад 15% світового валового внутрішнього продукту [8].

Фінансова глобалізація, за оцінкою Міжнародного валютного фонду з відображенням у звітах широкого набору індикаторів, позитивно впливає на економічний розвиток країни через підвищення продуктивності реального сектора, особливо в країнах капіталодефіцитного типу з мінливими темпами

зростання доходу, а також ефективнішого розміщення капіталів, розподілу ризиків у глобальних масштабах, трансферу технологій тощо. Однак в окремих наукових працях цей висновок спростовано [7], вказано, що інтеграція розвивається несиметрично [10], існують глобальні фінансові дисбаланси [8].

Міжнародні фінансові інститути вважають сприяння розвитку фінансових систем країн світу одним із основних завдань. Для оцінки та ранжирування країн застосовують індекс фінансового розвитку (FDI), який, згідно з методикою розрахунку, є комплексним і включає групові показники – фінансові інститути та фінансовий ринок, що включають одиничні. За офіційно наданими FDI, країни значно розрізняються: є такі, що мають значення індексу близько до максимального, інші – близько до мінімального (табл. 2).

Рейтинг країни за фінансовим розвитком 2013 р.*

Індекс фінансового розвитку			Індекс фінансових інститутів			Індекс фінансових ринків		
Ранг	Country	Index	Ранг	Country	Index	Ранг	Country	Index
1	Швейцарія	0.951	1	Швейцарія	1.000	1	США	0.903
2	Австралія	0.890	2	Люксембург	0.893	2	Республіка Корея	0.902
3	Велика Британія	0.882	3	Франція	0.892	3	Швейцарія	0.883
4	США	0.877	4	Велика Британія	0.892	4	Австралія	0.873
5	Іспанія	0.860	5	Канада	0.890	5	Гонконг	0.869
6	Республіка Корея	0.854	6	Японія	0.890	6	Велика Британія	0.855
7	Канада	0.847	7	Австралія	0.889	7	Іспанія	0.836
8	Японія	0.827	8	Іспанія	0.867	8	Канада	0.786
9	Гонконг	0.827	9	Данія	0.856	9	Норвегія	0.764
10	Італія	0.785	10	Бельгія	0.847	10	Швеція	0.762
32	Російська Федерація	0.592	46	Російська Федерація	0.549	19	Російська Федерація	0.623
83	Україна	0.257	78	Україна	0.429	84	Україна	0.080
127	Білорусь	0.151	119	Білорусь	0.289	130	Білорусь	0.010
183	Французька Полінезія	0.000	183	Французька Полінезія	0.000	183	Антигуа і Барбуда	0.000

*Індекси визначено для 183 країн за щорічними даними 1980 і 2013 рр.
Джерело: укладено за даними [11, с. 31–34].

У першу десятку входять країни, які є лідерами за FDI протягом останніх років – Швейцарія, Австралія, Велика Британія, США, Канада, Японія, Гонконг. Ці країни мають високі ранги за складовими FDI – індекс фінансових інститутів (Financial Institutions Index – FII) та індекс фінансових ринків (Financial Markets Index – FMI). Так, найвищий ранг за FII займає Швейцарія, за FMI – США. Україна за FDI посіла 83-є місце, за FII – 78-е та за FMI – 84-е. Однак важливим є не стільки ранг, скільки значення індексу: близькі ранги значно розрізняються за значенням індексів. Отримані індекси по Україні є гіршими, ніж по Росії (особливо FII), але кращими щодо Білорусії.

Міжнародні фінансові інституції з погляду впливу на розвиток фінансових систем можна поділити на дві групи (рис.): до першої

входять організації, що здійснюють фінансову підтримку та кредитування (Міжнародний валютний фонд, Група Світового банку, Всесвітній економічний форум, ЄБРР – Європейський банк реконструкції і розвитку тощо); до другої – інститути-регулятори (Комітет з глобальної фінансової стабілізації, Група тридцяти, Європейська рада системних ризиків тощо). З організаціями першої групи більшість країн співпрацюють як члени, а інститути-регулятори, незважаючи на те, що мають членів, здійснюють діяльність як методологічні та методичні центри регулювання. Зазначене зумовлює той факт, що міжнародні фінансові інституції застосовують різні за сутністю механізми впливу на регулювання національних фінансових і банківських систем (рис.).

Рис. Механізм впливу міжнародних організацій на регулювання національних фінансових і банківських систем:

МВФ – Міжнародний валютний фонд; ГСБ – Група Світового банку; ВЕФ – Всесвітній економічний форум; БМР – Банк міжнародних розрахунків; ЄБРР – Європейський банк реконструкції і розвитку; АзБР – Азійський банк розвитку; АфБ – Африканський банк розвитку; МАБР – Міжамериканський банк розвитку; ГТ – Група тридцяти; КГФС – Комітет з глобальної фінансової стабілізації; ЄРСР – Європейська рада системних ризиків

Організаціями першої групи вплив на фінансові системи країн здійснюється через членство як участь у діяльності, угоди, документацію щодо встановлення вимог до фінансової допомоги й кредитування та контролю за їх дотриманням. Інститути-регулятори розробляють інструменти пруденційного регулювання фінансової та банківської системи на макро- та мікрорівнях, які беруть за основу не тільки країни-члени для запровадження таких інструментів у країні.

Так, Україна з 1992 р. співпрацює з МВФ, використовуючи його фінансові й технічні ресурси, з ГСБ, до якої входять Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародна асоціація розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Багатостороння агенція з гарантій інвестицій, Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів, а також з ЄБРР, комерційна діяльність якого спрямована на фінансування економічних реформ у країнах Східної Європи (конкретних державних і приватних проектів).

Співробітництво з МВФ здійснювалося переважно в межах реалізації 8 спільних програм – STF (системна трансформаційна позика), “Stand-By” (стабілізаційна позика), механізм розширеного фінансування (позика на підтримку розвитку), попереджувальний “Stand-By”. У 2014 р. Україною укладено нову кредитну угоду відповідно затвердженій новій спільній програмі “Stand-By” на наступні 2 роки в сумі 17,1 млрд дол. США, а в січні 2015 р. досягнуто домовленості про розширення фінансової підтримки України шляхом заміни існуючої програми на довготермінову програму Extended Fund Facility (EFF). Ця чотирирічна програма передбачає фінансування заходів з економічної та фінансової стабілізації України у сумі 17,5 млрд дол. США, перший транш якої в 2015 р. уже отримано.

Світовий банк є другим, після МВФ, кредитором України. За роки співробітництва Світовий банк затвердив для України 50 позик загальним обсягом 10,1 млрд дол. США, з яких отримано 4 млрд дол. США. Значна частка цих коштів була позиками на структурні перетворення та реформування фінансового сектора та подальший розвиток банківської системи.

ЄБРР фінансує в Україні, як і в інших країнах Східної Європи, економічні реформи через надання тільки цільових кредитів на комерційних засадах під конкретні проекти (60% позичкових засобів спрямовують у приватний і 40% – у державний сектор).

ГТ і КФС, як інститути-регулятори, пропонують інструменти стабільності фінансової та банківської системи, однак їх перелік не співпадає. На міжнародному рівні значущою з методологічного погляду є діяльність Базельського комітету з питань банківського

нагляду. Рекомендації Базеля III (затверджені в 2010 р.) з регулювання та нагляду за банківським сектором використовують для розроблення інструментів багато країн. Варто зазначити, що застосовувані країнами інструменти розрізняються.

Науковці та практики, зокрема з МВФ, вказують на необхідність реформування системи глобального управління, організаційних і структурних змін міжнародних інституцій для стабілізації фінансових дисбалансів. Російські вчені пропонують реформувати міжнародні фінансові інституції на принципах справедливого представництва й консенсусного прийняття рішень, надання їм низки повноважень зі здійснення наднаціональних функцій глобального регулятора. Так, запропоновано наділити МВФ функціями моніторингу дотримання вимог до емітентів світових резервних валют (зарахування їх до певної категорії), встановлення стандартів оцінювання фінансових ризиків і діяльності світових рейтингових агентств і аудиторських кампаній; Світовий банк – функціями формування обов’язкових резервів світових резервних валют пропорційно обсягу їх емісії (що розширить можливості кредитування глобальних інвестиційних проектів); Базельський комітет – функціями стандартизації вимог до комерційних банків і сертифікації відповідності цим вимогам з наступним дозволом щодо участі таких банків у механізмах рефінансування з боку емітентів світових резервних валют [2].

На нашу думку, для вдосконалення механізму впливу глобальних інституцій необхідним є таке: щодо міжнародних фінансових організацій – перехід до функціональних програм зі збалансованими інструментами їх реалізації та фінансування, а також орієнтація програм на цілісне відновлення народногосподарського комплексу країн, а не на усунення дисбалансу окремих макроекономічних показників; щодо інститутів-регуляторів – підвищення рівня координації між різними інституціями.

IV. Висновки

Отже, в умовах багатоаспектної інтегрованості національних економік у світовий економічний простір і циклічності кризових явищ зростає вплив глобального регулювання на їх безпеку та стійкість, зокрема на фінансові системи та банківський сектор як найбільш вразливі. Встановлено, що міжнародні фінансові інституції з погляду впливу на розвиток фінансових і банківських систем можна поділити на групи: до першої входять організації, що здійснюють фінансову підтримку та кредитування; до другої – інститути-регулятори. Визначено, що механізми впливу розрізняються, зокрема інститути-регулятори пропонують інструменти стабільності фінансової та банківської системи, однак їх перелік не співпадає. Запропоновано напрями вдосконалення механізму: щодо між-

народних фінансових організацій – перехід до функціональних програм, орієнтованих на цілісне відновлення народногосподарського комплексу країн; щодо інститутів-регуляторів – підвищення рівня координації між різними інституціями. У подальшому необхідно конкретизувати інструменти вдосконалення механізмів.

Список використаної літератури

1. Барановський О. І. Антикризисні заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн. *Вісник НБУ*. 2009. № 4. С. 8–19.
2. Глазьев С., Байзаков С., Ершов М. К устойчивому росту – через справедливый мировой экономический порядок. *Российский экономический журнал*. 2012. № 2. С. 57–75.
3. Манжос С. Б. Державне антикризове управління банківською діяльністю. *Сталлий розвиток економіки*. 2014. № 2 (24). С. 211–218.
4. Міщенко В., Шульга С. Інституційні засади державної підтримки банківського сектору в період кризи. *Вісник НБУ*. 2009. № 8. С. 12–21.
5. Науменкова С. Проблеми підтримки фінансового сектору в умовах світової кризи. *Вісник НБУ*. 2009. № 6. С. 12–18.
6. Плешакова Н. А. Світовий досвід антикризового регулювання в зарубіжних країнах. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4332>.
7. Рустамов Э. Финансовая глобализация и качество институтов. *Вопросы экономики*. 2010. № 2. С. 39–52.
8. Столярчук Я. М. Національні і наднаціональні механізми регулювання глобальних фінансових дисбалансів. *Стратегія економічного розвитку України*: зб. наук. пр. / ДВНЗ “Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана”; голов. ред. А. П. Наливайко. Київ, 2008. Вип. 22–23. С. 45–55.
9. Стукало Н., Литвин М. Державне антикризове регулювання банківського сектору: досвід ЄС та України. *Вісник Національного банку України*. 2010. № 7. С. 20–25.
10. Schmukler S. L. Financial globalization: gain and pain for developing countries. *Economic Review-Federal Reserve Bank of Atlanta*. 2004. № 89 (2). 39 p.
11. Svirydzhenka K. Introducing a New Broad-based Index of Financial Development. *IMF Working Paper*. 2016. 42 p.

Стаття надійшла до редакції 04.10.2017.

Дятлова Ю. В. Механизмы глобального регулирования финансовой системы

В статье показано увеличение влияния глобального регулирования на безопасность и устойчивость финансовой системы и банковского сектора национальных экономик. Установлено наличие влияния двух групп международных финансовых институтов – организаций по финансовой поддержке и кредитованию, а также институтов-регуляторов. Приведены примеры их сотрудничества с Украиной. Определено, что механизмы влияния различаются, в частности институты-регуляторы предлагают инструменты стабильности финансовой и банковской систем. Предложены направления совершенствования механизма по группам институтов.

Ключевые слова: финансовая система, банковский сектор, устойчивость, глобальное регулирование, международные финансовые институты, механизмы влияния, инструменты.

Diatlova Yu. Mechanisms of Global Regulation of the Financial System

In the article it has been shown that in the context of the multifaceted integration of national economies into the world economic sphere and the cyclical nature of crisis phenomena, the influence of global regulation on their security and sustainability, in particular on financial systems and the banking sector as the most vulnerable ones, is currently increasing.

It has been determined that international financial institutions can be divided into groups with relation to the impact on the financial and banking systems development: the first one is the organizations that provide financial support and crediting (International Monetary Fund, World Bank Group, World Economic Forum, European Bank for Reconstruction and Development etc.); the second one consists of the regulators (the Committee on Global Financial Stabilization, the Group of Thirty, the European Systemic Risk Board, etc.). With the organizations that belong to the first group most countries cooperate as members; regulatory institutes, despite having members, carry out activities as methodological and methodical regulatory centers. The significant influence on the global and national financial and banking systems is provided by the globalized countries through the activities of central banks while simulating freely convertible currency.

It has been specified that the influence mechanisms differ. The institutions of the first group influence the countries financial systems through their membership as part of the activities, agreements, documentation on the establishment of requirements for financial assistance and crediting, as well as monitoring their compliance. The regulator institutes develop tools for prudential regulation of the financial and banking system at macro and micro levels (a set of group and unit indicators), which are taken as a basis not only by member countries in order to introduce such instruments in the country. However, their list does not coincide with the one that is applied at the national level.

The directions of the influence mechanism improvement of global institutions have been proposed: concerning international financial organizations the shift to functional programs with balanced instruments for their implementation and financing, as well as programs positioning to for the integral reconstruction of the countries national economic complex rather than eliminating the imbalance of certain macroeconomic indicators have been suggested; regarding regulatory institutes the coordination between different institutions improvement has been stated.

Key words: *financial system, banking sector, sustainability, global regulation, groups of international financial institutions, mechanisms of influence, instruments.*